

Sva ta poglavlja su tiskana u raznim našim vjerskim publikacijama u razdoblju od 1966. do 1979. godine, dakle već od „starta“, pa u punom „hodu“ pokoncilске obnove.

Veliki dio ove treće trećine *Druge knjige* posvećen je razlaganju i prikazu povijesno-teoloških ekumenskih zbivanja u kršćanstvu izvan katoličke crkve i u njoj, koja su, ne bez teškoća i uz ne male mjere oklijevanja i opreza, ipak vodila k sve većem angažiranju katoličke crkve u ekumenskom pokretu, čemu je II. Vatikanski koncil – kojeg je sazvaio papa Ivan XXIII – dao odlučno snažnu podršku i impuls. Prostor nam ovdje ne dopušta niti sažeti prikaz tih povijesno-teoloških ekumenskih zbivanja. Spomenut ću samo to, da se, u poglavlju *Katolička crkva i ekumenizam*, kaže: „Osnivajući pripreme komisije za II. vatikanski koncil Ivan XXIII je na Duhove, 5. lipnja 1960, ustanovio Sekretarijat za jedinstvo kršćana“ (427), koji je postao „središnje tijelo u Katoličkoj Crkvi za promicanje i vođenje ekumenskih nastojanja“ (428). Jedan od članova tog Sekretarijata bio je kardinal Šeper, a jedan od konsultora pisac djela koje prikazujemo, T. Šagi-Bunić.

Ekumenski pokret nije usmjeren da obuhvati samo kršćane, nego i sve druge vjere, pa i naprosto: sve ljude – za čim ide i enciklika nadasve dalekovidnog pape Ivana XXIII, *Dobro*, koju je on naslovio „*Pax in terris*“, a napisao ju je 11. IV. 1963. „malo pred svojom smrću“ (463). U toj se enciklici, kaže knjiga, „na osobito pristupačan i čovjekoljubiv način govori o bitnim problemima suvremenog svijeta, a koju bez sumnje moramo smjestiti u okvir teme 'Ekumensko gibanje i tokovi u suvremenom svijetu'. To je *prva* (počrtao J.B.M.) enciklika jednoga pape kojom se on odlučuje obratiti 'svim ljudima dobre volje': ... koja poziva na dijalog“ (463).

U poglavlju *Nešto o ekumenskoj problematici kod nas*, autor s odobravanjem navodi misao prof. dr. Bajsića, da se ekumenizam ne smije shvaćati kao neka „diplomatska akcija“ (498), nego radije kao „djelo iskrene ljubavi u Kristu“ (497). Tj. „Ekumenizam ni časa ne ide za tim da jedni zavladamo nad drugima. već ide za tim da nad svima nama.. zavlada Krist...“ (498).

Zaključna riječ o *Knjizi drugoj* (a i o čitavom djelu!):

Čitavo djelo, tj. obje njegove knjige, svojim „u hodu“ pokoncilске obnove objavljenim poglavljima, bogatstvom suptilnog, dubinskog, odgovornog i suodgovornog teološkog istraživanja u tim poglavljima, uvelike su bile promotor te obnove. Čitavo djelo ima trajnu vrijednost, da učvrsti postignuto i potakne na

postizavanje još nepostignutog, što se iz ovog mog „siromašnog“ prikaza ne može dovoljno ni razabrati. Jer, primjerice, od 58 poglavlja *Knjige druge* koju sam upravo pokušao prikazati, zbog pomanjkanja prostora za njih 40 nisam mogao navesti niti naslove (a tako je nešto slično bilo i s mojim prikazom *Knjige prve*).

Ukratko: Čitavo to, sa srcem i dušom i umom pisano djelo našeg vodećeg teologa i eksperta II. vatikanskog koncila, pouzdan je i kod nas nezaobilazan oslonac za siguran hod k ciljevima tog velikog, nadasve providencijalnog Koncila.

Juraj Božidar MARUŠIĆ

Adalbert Rebić, Prorok – čovjek Božji, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1982, 155 str.

Knjiga predstavlja uvod u proroke. Kao što su uopće svetopisamske knjige, tako su i proroci vremenski i misaono od nas odijeljeni. Tu udaljenost moramo stoga premostiti, ako ih želimo pravilno razumjeti. U vezi s prorocima je to još posebno značajno, budući da već i samo ime prorok mnogoga zavede te pri tom misli samo na čovjeka koji proriječi budućnost. Stoga Rebić odmah na početku (7–13) objašnjava što znači biti prorok. Kako god u „Jetalje razlaže pojam riječi: prorok (nabi'), vidjelac (ro'e'h), motritelj (hoze'h) vraćar (qesem), tako još misaonije objašnjava bit proroka kad razlaže način vraćanja kod Grka. Vrač (mantis) je padoo u zanos. Prema općem uvjerenju on je u zanosu općio se božanstvom i ono što je u zanosu govorio smatrali su da govori u ime božanstva. Budući da nitko nije njegov jezik razumio, kraj njega se uvijek nalazio netko, tko je po njegovu ponašanju razaznao što je to prorok u zanosu htio poručiti pa je njegov nejasni govor preveo u razumljivi govor. Ovoga su potonjeg nazivali prorokom (profetes). Dakle, prorok je čovjek koji govori namjesto drugoga. Svetopisamski je prorok čovjek kojega je Bog izabrao i pozvao da u njegovo ime govori ljudima. Prorok je dakle čovjek koji govori umjesto Boga. Zato njegov govor obično počinje riječima: „Tako govori Gospodin“. To je prvo i glavno poslanje prorokovo. Proroci su posredovali ljudima Božju poruku. U Božje su ime pozivali ljude na obraćenje i na život dosljedan vjere. Proroci nisu ustanovili objavljenu religiju nego su je čuvali, budili i širili. Kad su god ljudi prihvatili njihovu poruku te se obratili, započela su nova vremena

pa su u tom smislu proroci predskazivači drugačijih dana. Međutim, u svem svojem djelovanju bili su najprije „ušta Božja“.

Kad je autor razjasnio bit proroka, u nastavku opisuje začetke proročke djelatnosti, najprije kod Izraelovih susjeda: Egipćani, Kanaanci, i Babilonici (15–20), a zatim kod Izraelaca. Izraelski proročki pokret dijeli se u dvije skupine: proroke govornike (21–43) i proroke pisce (44–67). Taj je dio knjige zapravo kratki pregled djelovanja svetopisamskih proroka, odnosno kratko razlaganje života i djelovanja pojedinih izraelskih proroka. Rebić se ne upušta u pojedinosti, budući da u knjizi ne želi svestrano prikazati proročku djelatnost nego objasniti u čemu je bit izraelskog proroštva i proročke djelatnosti. Svakog proroka predstavlja samo u glavnim crtama, ali tako da čitalac dovoljno dobro može spoznati njihove značajke i svojstva. U opisivanju proroka pisac ne spominje, začudo, nigdje kumransko otkriće koje je barem za neke proroke vrlo značajno, na primjer za Izaiju, Ezekijela, Habakuka. Budući da je za poznavanje proroka najvažniji spis, koji je prorok ostavio iza sebe, to jest proroštvo, bilo bi dobro, da je u nastajanju proročkih poruka, posebno onih najznačajnijih, na primjer Jeremijine knjige, pisac bio iscrpniji te objasnio da je proročki spis zapravo nastajao u dva navrata. Kad je kralj Jojakim spalio svitak Jeremijinih riječi, dođe riječ Jahvina Jeremiji: „Uzmi drugi svitak i upiši u nj sve one riječi što bijahu na prvom svitku koji je Jojakim, kralj judejski, spalio.“ (Jer 36,28). Bilo bi, konačno, dobro i da je razjasnio kako su se proročki spisi sačuvali. Ako je Jeremijina knjiga u Septuaginti za 1/8 kraća od hebrejskog izvornika, onda je to u odnosu na tako značajnu knjigu tako veliko pitanje da bi morao, barem u opasci, to spomenuti i ukazati na rješenje.

Poslije pregleda izraelskog proroštva pisac nastavlja opisivati značajke proroka kao takvog. Najprije govori o izboru, pozivu i poslanju proroka (68–76), pri čemu je najznačajnija činjenica da je prorok od Boga pozvan i da se obično potpunoma daruje Bogu tako te ne naviješta samo riječima nego i svojim životom. Ponašanje pojedinih proroka i njihova sudbina bijaše koji puta snažnija propovijed nego njihov govor.

Govoreći o prorocima razlikuje prave proroke od lažnih koji su naviještali po naređbi i za novac. Za raspoznavanje pravih proroka bili su od velike važnosti znakovi koji su pratili proroka. Premda su raspoznajni znakovi u načelu bili jasni, ipak je u životu bilo često teško razlučiti pravog proroka od

krivog. Danas točno znamo koji su bili krivi proroci, no u vremenu dok su oni djelovali teško ih je bilo raspoznati. Zato Rebić vrlo mudro prosuđuje pojavu samozvanog proroka te njihovu lažnost vidi iznad svega u tome što se njihovo prorokovanje nije obistinilo i što ih povijest nije potvrdila.

U nastavku raščlanjuje neke značajke proročkog života: trpljenje (77–83), vjernost (84–92), molitva (93–98) i odnos proroka prema Bogu i Božjoj riječi (99–105) i prema starozavjetnim ustanovama (110–121). Ti stavovi proroka opisani su psihološki produbljeno, doživljeno, životno. Nutarnji je život prorokov tako stvarno i živo opisan da čitajući piščev opis imamo proroke žive pred očima. To nisu nejasne, sjene ili proizvod apstraktnog raspravljanja, nego proročki likovi, opisani na temelju proročke poruke, koji tako živo djeluju kao da su pred nama. Proročki su likovi tako oslikani da nas pozivaju. Zato čitajući Rebićeve proročke likove spontano pomislimo kako su snažno morali ti proroci utjecati na svoje suvremenike. Taj kerigmatski prikaz izraelskog proročkog pokreta zaslužuje stvarno istinsku pohvalu.

U zadnjem 13. poglavlju pisac sažima bitne poruke starozavjetnih proroka (130–141). To zaključno poglavlje je zapravo sažetak cijele knjige. U njem su sabrane temeljne istine koje su proroci u ovom ili onom obliku naviještali. „Premda je teško govoriti o jedinstvenoj proročkoj teološkoj poruci“ (131), ipak Rebić pravilno izdvaja tri teme: mono-teizam, moral i mesijanizam. Od svih tih tema najopširnije obrađuje temu mesijanizma. Budući da je mesijanizam najveća židovska značajka, prikaz je vrlo uputan, jer detaljno prikazuje kako se mesijanska misao probijala kroz povijest i dobivala sveđer novi sadržaj dok se nije konačno ostvarila u Kristu.

Na kraju (149–152) je dodao opsežnu literaturu, stranu i domaću, koja čitaoca upućuje na daljnje produbljivanje pojedinačnih pitanja.

Knjiga je napisana vrlo privlačno, poučno i duhovno edifikativno. U obradi pojedinih proročkih djelatnosti, na primjer njihove vjernosti Bogu, pa i u opisivanju krize, proganjanja, molitve, trpljenja... knjiga postaje poziv nama čitaocima da ih slijedimo. Knjiga se odlikuje znanjem, točnošću i potpunim svladavanjem proročke problematike kao potpuno originalno djelo, premda je to u biti izbor i sastav raznih studija, rasprava i diskusija. U njoj možemo naslutiti veličinu starozavjetnog proroštva a budući da je starozavjetna objava s prorocima dosegla vrhunac, čitajući tu knjigu postajemo svjesni kako je

siromašno naše poznavanje Novoga zavjeta, ako ne poznamo proroke. Rebićeva je knjiga izvrsan doprinos obogaćivanju tog našeg siromaštva.

France Rozman

Adalbert Rebić, BIBLIJSKE STARINE, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1983, 256 str.

Ako sv. Jeronim, najveći poznavalac Svetoga pisma veli, da bez vodiča i kažiputa nije moguće pravilno poznavati Sveto pismo, onda su sigurno svetopisamske starine najbolji vodič i kažiput u Sveto pismo. Sveto pismo nije zbirka apstraktnih istina, nego se objavljene istine u njem nadovezuju na sasvim konkretne životne oblike, a budući da se ovi iz pokoljenja u pokoljenje mijenjaju i različiti su kod različitih naroda, moramo poznavati upravo one oblike na koje se nadovezuju objavljene istine, ako želimo upoznati autentičnu poruku Svetoga pisma. Svetopisamski je svijet udaljen od nas cijela tisućljeća, a istine u njem sadržane jednako su tako i za nas važne kao što su bile za prve naslovnike. I danas čovjek upotrebljava novac, ali je današnji novac po obliku i vrijednosti drugačiji nego je bio u biblijska vremena. Novac se mijenja: danas ga brojimo, u svetopisamska su ga vremena vagali, ali se čovjek u odnosu ne novac jednako ponaša. Vanjski se oblici mijenjaju, a istina, koja se u Svetom pismu na nj nadovezuje, ostaje, zato moramo poznavati oblike na koje se Sveto pismo nadovezuje. To nam omogućuje nauka o starinama, nauka koja oživljuje sve okolnosti svetopisamskih življenjskih oblika.

Rebićeva *Biblijske starine* su upravo takva knjiga. Već sam naslov govori, da je knjiga više nego samo obična biblijska arheologija. Arheologija proučava prije svega iskopine, iskopana naselja i pojedine predmete, a nauka o starinama proučava društveni, politički i vjerski život svetopisamskih ljudi. Rebić opisuje sve oblike javnog i privatnog života svetopisamskih ljudi: od vjerskog života (slavljenje blagdana i načini žrtvovanja: darovi, molitve, obredna čišćenja, zavjeti, nazireji, post), posvećene osobe i sveta mjesta, preko društvenog i političkog života, te običaja, sve do pojedinačne zemljopisne obradbe Svete zemlje, njezine gore, vode, površina, životinje, bilje; ukratko sve što omogućuje da biblijska poruka oživi u određenom vremenu i na određenom prostoru,

zbog čega s pravom knjigu nazivamo Svetopisamske starine ili arheologija u širem smislu riječi.

Poznavanje tih stvari uistinu najbolje nas uvodi u Sveto pismo. Biblijske starine oživljuju Sveto pismo u onim povijesnim okolnostima koje su utjecale na njegov nastanak. Zato moraju biti nužni suputnik u prodiranju u tajnu Svetoga pisma. S tog je stanovišta knjiga najprije namijenjena studentima teologije da ih cjelovito uvede u svete knjige koje predstavljaju poruku, „dušu svekolike teologije“ (VD 24), a onda i svima onima, „koji teže k dubljem i temeljitom poznavanju Svetoga pisma, posebno svakdašnjeg života, kulture, civilizacije i politike svetopisamskih ljudi,“ kao što veli pisac.

Po sadržaju je knjiga leksikografskog značaja, premda je po obliku više no leksikon. Dok, naime, leksikon nabraja samo činjenice, Rebić je napisao knjigu na taj način da ju odlikuje točnost leksikona, a činjenice pak opisuje tako živahno, zanimljivo i privlačno, da knjigu gotovo ne možemo odložiti iz ruku. Knjiga nije samo nabranje činjenica, zbirka definicija i navoda, nego predstavlja tako oživljeni biblijski svijet, da sama po sebi privlači čitaoca na čitanje. S njegovom knjigom čitalac stupa po čvrstu biblijskom tlu. Premda je struktura knjige vrlo opsežna, a dalo bi se o svakom predmetu ili o svakom obliku društvenog ili vjerskog života pisati do u nedogled, Rebić se ipak zna ograničiti na najvažnije. Najprije kaže bit stvari, ali tako da to ne djeluje kao neka suhoparna definicija, nego kao životno predstavljena stvarnost. Ne gubi se u pojedinostima, nego brzo kreće naprijed, poštoje izrekao o predmetu sve najvažnije. U njegovoj knjizi nema nepotrebnih ponavljanja.

Naravno je da se takva knjiga kao što je ova Rebićeva odlikuje pojedinostima i točnošću opisa. Čitalac mora u njoj dobiti točne podatke o stvarima, koje ga zanimaju. Rebićeva se točnost odražava posebno tamo gdje raščlanjuje srodne stvari i objašnjava predmete koji su u povijesti mijenjali svoje značenje odnosno manje su nam poznati zbog vremenske udaljenosti ili zbog toga što su premalo zasvjedočeni tako da još danas stručnjaci o njima raspravljaju. Kad čitamo Rebićev prikaz bolesti gube, čini nam se da čitamo stručnu medicinsku raspravu o toj bolesti, koja je u svojoj pojavnosti mnogo složenija nego što to možemo razabrati iz Svetog pisma. Rebić razlikuje tuberkuloznu i anestezijsku gubu (101). Kad je opisao njenu medicinsku dijagnozu i upozorio na strogo zakonodavstvo koje se odnosilo na gubavce, i u slučajevima